स्वर्णजयन्तीवर्षम् 2019-20

आशुबोधव्याकरणम्

संकलितम्
श्री तारानाथ-तर्कवाचस्पति-भट्टाचार्येण
पू० पू० अध्यक्षेण
कलकत्तासंस्कृतविद्यामन्दिरम्

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः
संसदः अधिनियमेन स्थापितः
(प्राक्तनं राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्, मानितविश्वविद्यालयः)
भारतसर्वकारस्य मानवसंसाधनविकासमन्त्रालयाधीनः

स्वर्णजयन्तीवर्षम् 2019-20

आशुबोधव्याकरणम्

संकलितम्
श्री तारानाथ-तर्कवाचस्पति-भट्टाचार्येण
भू० पू० अध्यक्षेण
कलकत्तासंस्कृतविद्यामन्दिरम्

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः
संसदः अधिनियमेन स्थापितः
(प्राक्तनं राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्, मानितविश्वविद्यालयः)
भारतसर्वकारस्य मानवसंसाधनविकासमन्त्रालयाधीनः

आशुबोधस्य सूचीपत्रम्।

संज्ञाप्रकरणम्	१	लुट्प्रकरणम्	१५२
परिभाषाप्रकरणम्	११	आशीर्लिङ्प्रकरणम्	१५३
अच् सन्धिप्रकरणम्	१८	लृट्प्रकरणम्	१५५
हलसन्धिप्रकरणम्	२४	लृङ्प्रकरणम्	१५६
विसर्गसन्धिप्रकरणम्	३०	तिङन्तणत्वप्रकरणम्	१५७
शब्दसंज्ञाप्रकरणम्	३४	तिङन्तषत्वप्रकरणम्	१५९
परिभाषाप्रकरणम्	४०	णिजन्तप्रकरणम्	१६२
अजन्तपुंलिङ्गप्रकरणम्	४२	सनन्तप्रकरणम्	१६९
अजन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणम्	५७	यङन्तप्रकरणम्	१७४
अजन्तक्लीवलिङ्गप्रकरणम्	६२	यङ्लुगन्तप्रकरणम्	१७८
हलन्तपुंलिङ्गप्रकरणम्	६७	नामधातुप्रकरणम्	१८०
हलन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणम्	८०	आत्मनेपदप्रकरणम्	१८७
हलन्तक्लीवलिङ्गप्रकरणम्	८३	परस्मैपदप्रकरणम्	१९३
अव्यय प्रकरणम्	८५	भावककर्मप्रकरणम्	१९४
तिङन्त संज्ञाप्रकरणम्	८७	कर्मकर्तृप्रकरणम्	१९८
भ्वादिप्रकरणम्	१०२	लकारार्थप्रकरणम्	२००
अदादिप्रकरणम्	१०८	कृत्यकृदन्तप्रकरणम्	२०७
जुहोत्यादिप्रकरणम्	११७	कृदन्तणत्वप्रकरणम्	२१४
दिवादिप्रकरणम्	१२१	कर्तृकृदन्तप्रकरणम्	२१५
स्वादिप्रकरणम्	१२२	निष्ठाकृदन्तप्रकरणम्	२३७
तुदादिप्रकरणम्	१२३	कर्मादिकृदन्तप्रकरणम्	२४४
रुधादिप्रकरणम्	१२५	स्त्रीत्वप्रकरणम्	२६५
तनादिप्रकरणम्	१२६	कारकप्रकरणम्	२७५
क्र्यादिप्रकरणम्	१२७	समासप्रकरणम्	३००
चुरादिप्रकरणम्	१२८	अव्ययीभावप्रकरणम्	३०१
स्वार्थिकप्रत्ययान्तधातुप्रकरणम्	१२९	तत्पुरुषप्रकरणम्	३०६
लुङ्तिङन्तप्रकरणम्	१३१	तत्पुरुषीयसमासान्तप्रकरणम्	३११
लिट्प्रकरणम्	१४५	बहुव्रीहिप्रकरणम्	३१७

अदृश्यार्था: चादय: निपातसंज्ञा: स्यु: । च, वा, ह, अह, एव, एवम्, नूनम्, शश्वत्, युगपत्, भूयस्, चेत्, कच्चित्, हन्त, माङ्, नञ्, यावत्, तावत्, वषट्, वौषट्, स्वाहा, स्वधा, तथाहि, खलु, अथ, सुष्ठु, स्म (उपसर्गप्रतिरूपा: प्रादय:) अहम्, अस्ति, अ, उ, यथा, हे, है, अङ्ग, अये, विषु, यत्, तत्, आहोस्वित्, व, चट्, चाटु, हुम्, इव, जातु, अद इत्यादय: चादय: । एतेषाम् अर्थभेदास्तु मत्कृतायां सरलाख्यायां सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायां पूर्वार्द्धे २०१ पृष्ठे द्रष्टव्या: । निपातोपसर्गयो: नामत्वम् अपि इच्छन्ति केचित् । तेन तत: सुबादय: स्यु: तेषां च लुक् इति भेद: ।

नामधातूपसर्गनिपाता: प्रकृति: ॥ ३३ ॥

नामादय: प्रकृतिसंज्ञा: स्यु: ।

प्रकृते: परं विधीयमान: सार्थक: शब्द: प्रत्ययो निरर्थकस्तु विकरण: ॥ ३४ ॥

उक्तप्रकृतिभ्य: उत्तरं विधीयमान: सार्थक: सुबादि: शब्द: प्रत्ययसंज्ञ: स्यात् । निरर्थक: तु तथाभूत: शबादिविकरणसंज्ञ: स्यात् । बहुच्प्रत्यय: तु प्रकृते: परम् एव विधीयते । तस्य प्रयोगकाले तु प्राङ्निपात: । तत्र नामप्रकृतिका: सुप्तद्धितादय: । धातुप्रकृतिका: तिङ्कृदादय: । उभयप्रकृतिका: क्यजादय: । तद्धिता: पुन: निपातोपसर्गप्रकृतिका: अपि । तेन नतरां सुतराम् इत्यादि ।

संख्यावाचक: प्रत्ययो विभक्ति: ॥ ३५ ॥